

Παιδεία – Εκπαίδευση

Η καλλιέργεια των νοητικών, των ψυχικών και των σωματικών δυνάμεων των νέων μέσα από ένα γενικό και προκαθορισμένο από κάθε χώρα σύστημα αποτελεί το εκπαιδευτικό (σχολικό) σύστημα μιας χώρας. Σκοπός ενός τέτοιου συστήματος είναι να παράσχει **παιδεία**. Η λέξη παιδεία στην αρχαία ελληνική σήμαινε ό,τι περίπου και η σημερινή λέξη **κουλτούρα**, δηλαδή τη γενικότερη πνευματική και ψυχική καλλιέργεια του ανθρώπου και μαζί τον πολιτισμό. Σήμερα με τη σημασιολογική αντίθεση τεχνικού / υλικού πολιτισμού (civilisation) και καλλιέργειας / κουλτούρας (culture), το «παιδεία» δηλώνει μόνο την καλλιέργεια, κυρίως μέσα από τη σχολική εκπαίδευση, αλλά και εκτός αυτής με γενικότερη έννοια.

Η λέξη **εκπαίδευση** αναφέρεται κυρίως στην παιδεία που παρέχει το σχολικό σύστημα (προσχολική – πρωτοβάθμια / στοιχειώδεις – δευτεροβάθμια / μέση – τριτοβάθμια / ανώτατη εκπαίδευση), στο ίδιο το σύστημα (εκπαιδευτικό σύστημα) και στους λειτουργούς του (εκπαιδευτικούς). Ωστόσο, το σχολείο και η εκπαίδευση γενικότερα αποβλέπουν όχι μόνο στην παροχή γνώσεων και στην καλλιέργεια της νόησης των μαθητών, αλλά και στη **μόρφωση**, τη διαμόρφωση της προσωπικότητας, στη διάπλαση του χαρακτήρα τους και στην εν γένει **διαπαιδαγώγησή** τους. Η ανάπτυξη του ψυχικού κόσμου του μαθητή, του ήθους, των μορφών συμπεριφοράς του και γενικότερα η ανάπτυξη και άσκηση όλων των πλευρών της προσωπικότητας του μαθητή που δεν έχουν σχέση με τη γνώση, συνιστούν ό,τι αποκαλούμε **αγωγή**.

Η σημασία της παιδείας

Η παροχή παιδείας και αγωγής στους νέους ανθρώπους δεν αποτελεί αποκλειστικό έργο του σχολείου, καθώς στη διαδικασία αυτή συμμετέχουν κι άλλοι φορείς αγωγής, όπως είναι πρωτίστως η οικογένεια, το ευρύτερο οικογενειακό και κοινωνικό περιβάλλον, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η θρησκευτική πίστη, οι νόμοι και οι κανόνες του κράτους, και αργότερα ο χώρος εργασίας και οι αρχές του επαγγέλματος.

Είναι, επομένως, ιδιαίτερα σημαντικό για κάθε φορέα αγωγής να αντιλαμβάνεται την ευθύνη που του αναλογεί στη διαμόρφωση και στον επηρεασμό της νέας γενιάς, προκειμένου η κοινή προσπάθεια ορθής διαπαιδαγώγησης των νέων να είναι αποτελεσματική.

Τα οφέλη και άρα η αξία της άρτιας παιδείας είναι πολλαπλά:

- **Ενισχύει την πνευματική ανάπτυξη του ατόμου και το οδηγεί στην αναγκαία ωρίμανση.** Μέσω της παιδείας το άτομο αποκτά πλήθος γνώσεων που του επιτρέπουν να αντιληφθεί και να κατανοήσει το κοινωνικό, πολιτικό και ιστορικό γίνεσθαι. Το άτομο αποκτά, έτσι, τη δυνατότητα να σκέφτεται έχοντας μια πιο ολοκληρωμένη αντίληψη των ποικίλων παραγόντων που επηρεάζουν και εν τέλει κατευθύνουν τις εξελίξεις στους διάφορους τομείς. Ενώ, συνάμα, αρχίζει να έχει επίγνωση της δικής του παρουσίας και του δικού του ρόλου στο πολυσύνθετο κοινωνικό πλέγμα.

Οι πολιτικές αποφάσεις, η στάση των άλλων κρατών, η οικονομική δραστηριότητα, οι αντιδράσεις των πολιτών παύουν πλέον να συνιστούν τυχαία και ασύνδετα μεταξύ τους γεγονότα και γίνονται πια αντιληπτά ως ένα ενιαίο και αλληλένδετο σύνολο που καθορίζεται -ως ένα βαθμό- ακόμη κι από τη δράση του κάθε μεμονωμένου πολίτη. Ο νέος συνειδητοποιεί σταδιακά πως δεν μπορεί να πράττει και να ζει χωρίς να αντιλαμβάνεται τον αντίκτυπο των

δικών του ενεργειών. Η παιδεία επιτρέπει, άρα, στον νέο να αντιληφθεί πως και οι δικές του πράξεις είναι σημαντικές και υπολογίσιμες.

- **Οδηγεί στην ανάπτυξη πολιτικής συνείδησης.** Ο νέος μέσω της παιδείας μαθαίνει και κατανοεί τους τρόπους λειτουργίας και οργάνωσης της πολιτείας· διαπιστώνει τις ελλείψεις και τις παραλείψεις των πολιτικών εκπροσώπων· αντιλαμβάνεται και διαχωρίζει την ειλικρινή από την ανειλικρινή στάση των κομμάτων, και οδηγείται στη διαμόρφωση της δικής του πολιτικής αντίληψης.

Προκύπτει, μάλιστα, για τον νέο η καίριας σημασίας επίγνωση πως πολλές φορές οι πολιτικοί επιχειρούν να χειραγωγήσουν τους πολίτες αξιοποιώντας ποικίλους τρόπους προπαγανδισμού. Διαπίστωση που ωθεί τον νέο στη συνειδητοποίηση πως η πρόσκτηση κριτικής άποψης απέναντι στα πολιτικά δρώμενα είναι απολύτως σημαντική, ώστε να μην καθίσταται υποχείριο των πολιτικών παρατάξεων.

Μέσα από τη μελέτη, άλλωστε, της πολιτικής ιστορίας του τόπου ο νέος αναγνωρίζει τις συχνές αντινομίες μεταξύ θεωρητικής τοποθέτησης και τελικής δράσης των πολιτικών, και αντιλαμβάνεται τόσο την έννοια του λαϊκισμού όσο και τη συχνή αδυναμία πραγμάτωσης ουσιαστικών αλλαγών, ακόμη κι αν υπάρχει η θετική προαίρεση. Στοιχεία που συμβάλλουν στην απόρριψη αναποτελεσματικών τάσεων όπως είναι ο μεσσιανισμός, ο δογματισμός και ο φανατισμός.

Το άτομο κατανοεί, παράλληλα, την αξία του διαλόγου και της συστηματικής διερεύνησης των διαφόρων πολιτικών θέσεων και απόψεων, προκρίνοντας τη διαλλακτικότητα έναντι της μονόπλευρης κομματικής και πολιτικής θεώρησης των πραγμάτων. Ενώ, συνάμα, η δημοκρατικότητα καθίσταται πλέον σταθερός τρόπος ζωής για το άτομο, καθώς εξοικειώνεται με την αξία της ισότιμης αντιμετώπισης, της αποδοχής προς το διαφορετικό και το σεβασμό στην κυρίαρχη θέληση των πολιτών.

- **Σταθεροποιεί το ηθικό υπόβαθρο του ατόμου.** Οι επιλογές και οι πράξεις του νέου περνούν χάρη στην παιδεία από αυστηρότερα κριτήρια, καθώς σταδιακά γίνεται όλο και πιο σαφές πως το δίκαιο και το ηθικά αποδεκτό ενέχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για την επίτευξη μιας ουσιαστικής και αρμονικής συνύπαρξης με τους άλλους ανθρώπους. Το άτομο παύει να αντικρίζει τα πάντα γύρω του εγωκεντρικά και αρχίζει να λαμβάνει υπόψη του τα συναισθήματα και την κατάσταση των συνανθρώπων του. Δεν διεκδικεί, έτσι, την εσωτερική αίσθηση ικανοποίησης μόνο μέσα από την εκπλήρωση προσωπικών επιδιώξεων, αλλά την αποζητά και μέσα από τη συνδρομή βοήθειας στους άλλους ανθρώπους, οι οποίοι αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη αξία.

Ο νέος κινείται πλέον προς την κατεύθυνση της αυτοκριτικής και της βελτιστοποίησης της ηθικής του ποιότητας επιθυμώντας να λειτουργεί κι ο ίδιος με γνώμονα το κοινωνικά και συλλογικά επωφελές, και όχι το ατομικά σημαντικό. Διαπιστώνει την εξαιρετική σημασία του αλληλοσεβασμού και της αλληλοκατανόησης κι επιχειρεί να δημιουργήσει για τον εαυτό του ένα ισχυρό πλέγμα ηθικών αξιών που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει την πορεία του προσφέροντας στο κοινωνικό σύνολο τόσο με τις επιμέρους πράξεις του όσο και γενικότερα με το προσωπικό του παράδειγμα.

- **Υποστηρίζει την ορθή κοινωνικοποίηση του ατόμου.** Ήδη από το οικογενειακό πλαίσιο, αλλά και πολύ περισσότερο μέσα από τη σχολική ζωή, το άτομο μαθαίνει τόσο την αξία της κοινωνικότητας όσο και την ανάγκη σεβασμού των άλλων προκειμένου η συνύπαρξη αυτή να λειτουργεί ομαλά και εξίσου επωφελώς για όλους. Το άτομο εξοικειώνεται με την ανάγκη τήρησης μιας υπεύθυνης στάσης, κατανοεί πως κάθε του πράξη έχει αντίκτυπο στους άλλους και αντιλαμβάνεται το συσχετισμό μεταξύ -θετικής ή αρνητικής- δράσης και της ανάλογης αντίδρασης.

Προετοιμάζεται, λοιπόν, για την ακόλουθη ένταξή του στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, έχοντας γνωρίσει επαρκώς πως οφείλει να αναλαμβάνει ευθύνη και για τις πράξεις του, αλλά και για τις παραλείψεις του, και συνάμα πως οφείλει να επιδεικνύει τον αρμόζοντα σεβασμό στους συνανθρώπους του.

- **Καλλιεργεί την αισθητική και ψυχική ευαισθησία του ατόμου.** Μέσω της παιδείας ο νέος μαθαίνει να εκτιμά και στην πορεία να αποζητά το αισθητικά ωραίο, το υψηλό και το καλλιτεχνικά άρτιο. Η τέχνη από αφηρημένη και ασαφής έννοια τρέπεται σε ανάγκη της καθημερινότητας, καθώς το άτομο αρχίζει να εκτιμά την αξία της αισθητικής απόλαυσης, αλλά και των πνευματικών ερεθισμάτων που προκύπτουν μέσα από την επαφή με τα έργα των καλλιτεχνών και των πνευματικών δημιουργών.

Οι ατέλειες, οι δυσμορφίες και η ακαλαισθησία του αστικού περιβάλλοντος, που κάποτε γίνονταν δεκτά ως μη βελτιώσιμα δεδομένα, αποκτούν τώρα την αρνητική όψη μιας ανθρώπινης δράσης που μπορεί -και πρέπει- να λειτουργεί με γνώμονα το καλαίσθητο και το συμβατό προς το φυσικό περιβάλλον.

Συνάμα, το άτομο αποκτά μέσω της παιδείας την ευαισθησία εκείνη που του επιτρέπει να κατανοεί τη σημασία της ψυχικής του ισορροπίας, και το ωθεί έτσι να έχει περισσότερο σεβασμό και μεγαλύτερη κατανόηση απέναντι στα συναισθήματα και στις πράξεις των άλλων ανθρώπων. Ο άλλος άνθρωπος παύει να είναι ο συναισθηματικά ουδέτερος αποδέκτης κάθε αψυχολόγητου λεκτικού ή άλλου ξεσπάσματος, όπως συνέβαινε κατά την παιδική ηλικία. Πλέον γίνεται αντιληπτό ότι ο άλλος άνθρωπος έχει έναν άξιο σεβασμού δικό του ψυχικό κόσμο, και αντιμετωπίζεται έτσι με την αρμόζουσα μέριμνα και ωριμότητα.

- **Συμβάλλει στη διερεύνηση των δεξιοτήτων του ατόμου και στην επιλογή επαγγελματικού προσανατολισμού.** Στο πλαίσιο της σχολικής εκπαίδευσης ο νέος έχει την ευκαιρία να γνωρίσει σταδιακά τις κλίσεις και τις δεξιότητές του, αλλά και να αντλήσει πληροφορίες σχετικά με τις επαγγελματικές προοπτικές που του διασφαλίζουν οι δεξιότητες αυτές. Ενώ, παράλληλα, μέσω του σχολικού προγράμματος αποκτά γνώσεις που θα αποτελέσουν μέρος της κατάρτισής του, καθώς και τη δυνατότητα να αποτελεί υπεύθυνο μέλος ενός κοινωνικού συνόλου.

- **Εξοικειώνει το άτομο με τα πολιτιστικά επιτεύγματα της Ελλάδας και του κόσμου.** Ο νέος έχει την ευκαιρία να γνωρίσει τον ελληνικό πνευματικό πολιτισμό, ώστε να αποκτά έγκαιρα γνώση και εκτίμηση των εθνικών αυτών επιτεύξεων, ενώ, συνάμα, έρχεται σε επαφή με δημιουργήματα απ' όλο τον κόσμο κατανοώντας τη διαρκή σε πολιτιστικό επίπεδο επικοινωνία όλων των ανθρώπων. Μέσα από αυτή τη διττή διαδρομή στο εθνικό και στο οικουμενικό ο νέος αποκτά τον αναγκαίο σεβασμό τόσο για

την εθνική του ταυτότητα και παράδοση όσο και για τις κορυφαίες δημιουργίες των άλλων λαών.

Ζητούμενο εδώ είναι ο νέος να μην απορρίπτει την εθνική του ταυτότητα θεωρώντας πως οι άλλοι λαοί βρίσκονται σε υψηλότερο επίπεδο, μα ούτε και να αποκτά εθνικιστική θέαση των πραγμάτων αρνούμενος την αξία των άλλων εθνών. Το επιδιωκόμενο είναι μια ισόρροπη και υγιής εκτίμηση τόσο του τοπικού όσο και των άλλων πολιτισμών.

Προβλήματα στη σύγχρονη εκπαίδευση

Το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αντιμετωπίζει ορισμένες χρόνιες παθολογίες που έχουν οδηγήσει στη σε μεγάλο βαθμό απαξίωσή του, αλλά και στην αδυναμία του να προσφέρει την ουσιαστική εκείνη παιδεία που κρίνεται αναγκαία σε μια τόσο ανταγωνιστική και γοργά εξελισσόμενη κοινωνία.

- **Ελλιπής χρηματοδότηση και απουσία μακροπρόθεσμου σχεδιασμού.** Λόγω των γενικευμένων οικονομικών προβλημάτων της χώρας (ή με πρόφαση τα προβλήματα αυτά), τα χρήματα που δαπανώνται για την παιδεία μειώνονται διαρκώς, με αποτέλεσμα τα ελληνικά σχολεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα να υστερούν σε υλικοτεχνική υποδομή και να αδυνατούν να αξιοποιήσουν επαρκώς τις νέες τεχνολογίες. Παρατηρούνται, επίσης, ελλείψεις σε εκπαιδευτικό προσωπικό, καθώς και απροθυμία αξιολόγησης και μετεκπαίδευσης του ήδη υπάρχοντος.

Τη στιγμή που οι απαιτήσεις της αγοράς εργασίας αλλάζουν δραματικά και τα εφόδια που κρίνονται αναγκαία στρέφονται προς νέες δεξιότητες, το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα ακολουθεί, όχι μόνο παρωχημένες και αναποτελεσματικές μεθόδους διδασκαλίας, αλλά και ένα πρόγραμμα σπουδών που ελάχιστα ανταποκρίνεται στα ζητούμενα της νέας εποχής. Προκύπτει, έτσι, η διαπίστωση πως το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα δεν έχει τα αναγκαία αντανάκλαστικά -ίσως ούτε και την πρόθεση- να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις μεταλλάσσοντας και αναπροσαρμόζοντας το ακολουθούμενο εκπαιδευτικό πρόγραμμα.

Ενώ, προκαλεί εντύπωση και η ελλιπής στήριξη της επαγγελματικής εκπαίδευσης, που θα μπορούσε να επιφέρει μια ταχύτερη επαγγελματική αποκατάσταση στους μαθητές εκείνους που δεν επιθυμούν ή δεν επιδιώκουν μια θέση στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα.

Το μειωμένο ενδιαφέρον, βέβαια, για την επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα, οφείλεται σε πολλούς και διαφορετικούς παράγοντες κοινωνικούς, οικονομικούς, ιστορικούς. Γεγονός είναι ότι έως σήμερα έχει αφεθεί να κρίνεται ως μια εκπαιδευτική διαδρομή υποδεέστερης αξίας από τη γενική εκπαίδευση και μια επιλογή για μαθητές οι οποίοι έχουν μέτριες έως κακές επιδόσεις στο σχολείο (γυμνάσιο), δεν τους ενδιαφέρουν ιδιαίτερα τα «γράμματα» και μπροστά στον κίνδυνο να εγκαταλείψουν το σχολείο «μαθαίνουν μια τέχνη».

- **Απουσία ορθού επαγγελματικού προσανατολισμού.** Το σύγχρονο εκπαιδευτικό σύστημα αντιμετωπίζει τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών ως πάρεργο και αποτυγχάνει έτσι να διαγνώσει έγκαιρα τις πραγματικές δεξιότητές τους και να τους προσανατολίσει προς την κατάλληλη επαγγελματική επιλογή. Αντιστοίχως, δεν κατορθώνει να παρουσιάσει όλο το εύρος των επαγγελματικών επιλογών στους νέους, δημιουργώντας τους τη

λανθασμένη εντύπωση πως δεν υπάρχουν παρά ελάχιστες επαγγελματικές διέξοδοι. Μοιάζει να κρίνεται η πορεία προς το πανεπιστήμιο ως μονόδρομος για τους περισσότερους μαθητές, και μάλιστα με τους περισσότερους από αυτούς να διεκδικούν μια θέση στις κατά παράδοση περιζήτητες σχολές. Αποτέλεσμα αυτής της στρέβλωσης είναι να υπονομεύεται δραστικά η αξία των πανεπιστημιακών πτυχίων, εφόσον ο αριθμός των αποφοίτων είναι ήδη τέτοιος, ώστε η αγορά εργασίας αδυνατεί να τους απορροφήσει.

Εύλογες και προσοδοφόρες επιλογές που σχετίζονται με τεχνικά επαγγέλματα και χειρωνακτικές εργασίες, παραγνωρίζονται πλήρως, δημιουργώντας μια προφανή ανισορροπία στην αγορά εργασίας, με έναν υπερβολικά μεγάλο αριθμό άνεργων πτυχιούχων, τη στιγμή που υπάρχουν ποικίλες δυνατότητες αποκατάστασης σε τομείς που το σχολείο δεν φρόντισε να παρουσιάσει επαρκώς στους μαθητές.

- **Προσήλωση στις εξετάσεις και όχι στην ουσία των μαθημάτων.** Με δεδομένη την ιδιαίτερη βαρύτητα που έχουν αποκτήσει οι πανελλήνιες εξετάσεις στη ζωή των εφήβων, το Λύκειο αντιμετωπίζεται πλέον ως το «αναγκαίο κακό» προκειμένου να κατορθώσουν οι μαθητές να εισαχθούν στο Πανεπιστήμιο. Για πολλούς μαθητές, μάλιστα, το Λύκειο -και ιδίως η τελευταία του τάξη- συνιστά εμπόδιο στην προσπάθειά τους, αφού το κύριο βάρος μετατίθεται στις φροντιστηριακές τάξεις.

Το γεγονός αυτό εξωθεί τους περισσότερους μαθητές στο να αδιαφορούν πλήρως για τα μαθήματα γενικής παιδείας και να αφοσιώνονται μόνο σε εκείνα τα μαθήματα που θα τους διασφαλίσουν την είσοδό τους στο Πανεπιστήμιο. Ενώ, η κατάσταση είναι ακόμη πιο δυσάρεστη, αν αναλογιστεί κανείς πως ακόμη και τα πανελληνίως εξεταζόμενα μαθήματα προσεγγίζονται με καθαρά χρησιμοθηρικό και βαθμοθηρικό χαρακτήρα, και όχι στην ουσία τους.

Οι μαθητές συνεχίζουν και πλέον επιτείνουν την ίδια αναποτελεσματική προσέγγιση της αποστήθισης, χωρίς να αποκτούν τη ζητούμενη κριτική σκέψη, που θα τους βοηθούσε να αντλήσουν πραγματική παιδεία και όχι απομνημονευμένες γνώσεις, τις οποίες δεν κατανοούν καν στην πραγματικότητα, ούτε γνωρίζουν πώς θα μπορούσαν να τις αξιοποιήσουν στην καθημερινότητά τους.

Το σχολείο αποτυγχάνει επομένως στην προσπάθειά του να μεταλαμπαδεύσει ουσιαστικές γνώσεις, αρχές και αξίες, και τρέπεται σ' ένα χώρο όπου επιβραβεύεται εκείνος ο μαθητής που κατορθώνει να απομνημονεύσει καλύτερα τα σχολικά εγχειρίδια.

Τρόποι βελτίωσης της παρεχόμενης από τα σχολεία εκπαίδευσης

Καίριο ζητούμενο για κάθε εκπαιδευτικό σύστημα είναι να προσφέρει στους νέους ικανές δεξιότητες προκειμένου να είναι σε θέση να αντεπεξέλθουν στις αυξημένες απαιτήσεις της σύγχρονης τεχνολογικής εποχής. Ουσιαστικές γνώσεις, ικανότητα σκέψης και προβληματισμού, αλλά και δυνατότητα διαχείρισης του τεράστιου όγκου πληροφόρησης που κατακλύζει τους νέους πολίτες, είναι μερικά ακόμη από τα αιτήματα που καλείται να εκπληρώσει το εκπαιδευτικό μας σύστημα.

- **Αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών.** Με δεδομένη την απόλυτη διάδοση των νέων τεχνολογιών σε κάθε πιθανή έκφανση της καθημερινότητας του σύγχρονου πολίτη, κρίνεται απολύτως σημαντική η πλήρης αξιοποίησή τους

και στο χώρο της εκπαίδευσης. Είναι ουσιώδες να μπορέσουν εγκαίρως οι μαθητές να εκμεταλλευτούν τις ποικίλες δυνατότητες μάθησης που προσφέρουν οι νέες αυτές τεχνολογίες, αλλά και να αποκτήσουν την κριτική εκείνη ικανότητα, ώστε να μπορούν να αξιολογούν ορθά και να αξιοποιούν προς όφελός τους τη συνεχή ροή πληροφόρησης που προκύπτει από αυτές. Οι νέες τεχνολογίες, άλλωστε, διαδραματίζουν πλέον κυρίαρχο ρόλο και σε κάθε επαγγελματικό τομέα, με αποτέλεσμα να είναι σχεδόν ανέφικτη η επαγγελματική αποκατάσταση και ανέλιξη για όποιον δεν έχει εξοικειωθεί με τη χρήση και το πλήθος δυνατοτήτων που προσφέρουν.

- **Αύξηση της χρηματοδότησης.** Προκειμένου να καταστεί εφικτή η άρτια υλικοτεχνική υποδομή των σχολείων, η κατάρτιση των εκπαιδευτικών στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, η -αναγκαία- αξιολόγηση του εκπαιδευτικού προσωπικού, η μείωση του αριθμού μαθητών ανά τμήμα και η πλήρης στελέχωση των εκπαιδευτικών δομών, θεωρείται αυτονόητη η αύξηση των ετήσιων δαπανών της πολιτείας για την παιδεία.

- **Ανταπόκριση της εκπαιδευτικής διαδικασίας στις ανάγκες της αγοράς εργασίας.** Είναι σημαντικό ήδη οι απόφοιτοι της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες που θα μπορούν να τους διασφαλίσουν δυνατότητα επαγγελματικής αποκατάστασης. Το σχολείο θα πρέπει, επομένως, να προσφέρει στους νέους, όχι μόνο αξιόλογη γενική και ανθρωπιστική παιδεία, αλλά και περισσότερο τεχνικές γνώσεις που να ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς εργασίας.

Συνάμα, κρίνεται σημαντικό να υπάρξει μέριμνα ώστε οι ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης να προσφέρουν εξειδίκευση και σ' εκείνες τις ειδικότητες και σ' εκείνες τις επαγγελματικές επιλογές που έχουν ζήτηση, χωρίς να υπάρχει ακόμη το ανάλογα εκπαιδευμένο προσωπικό. Θα πρέπει, λοιπόν, το εκπαιδευτικό σύστημα να παρακολουθεί και να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του συνεχώς εξελισσόμενου εργασιακού χώρου. Όπως, παράλληλα, θα πρέπει να παρέχει ουσιαστική καθοδήγηση επαγγελματικού προσανατολισμού στους νέους, ώστε οι επιλογές τους να οδηγούν σε έγκαιρη επαγγελματική αποκατάσταση.

- **Εκσυγχρονισμός των εκπαιδευτικών μεθόδων.** Με δεδομένο ότι πλέον η πρόσβαση στις πληροφορίες είναι τάχιστα και προσιτή σε όλους, μοιάζει τελείως αναποτελεσματική η προσήλωση σε εκπαιδευτικές μεθόδους του παρελθόντος, όπου δινόταν έμφαση στην αποστήθιση και τη συγκράτηση έτοιμων γνώσεων. Πλέον εκείνο που ζητείται είναι να μπορούν οι νέοι να διατρέχουν και να αξιολογούν τον όγκο των πληροφοριών που είναι διαθέσιμος, ώστε να αξιοποιούν τα αναγκαία κάθε φορά στοιχεία. Προέχει τώρα πια η ενίσχυση της κριτικής σκέψης, η ενθάρρυνση της πρωτοβουλίας, η στήριξη της δημιουργικότητας και η ώθηση προς την καινοτομία.

Αντιστοίχως, λοιπόν, ο ρόλος του εκπαιδευτικού θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, ώστε από κύρια πηγή γνώσεων που ήταν στο παρελθόν και από μεταδότης πληροφοριών, να μετεξελιχθεί σε καθοδηγητή και σύμβουλο στην νέα εκπαιδευτική διαδικασία που θα βασίζεται στην ενίσχυση της πρωτοβουλίας των μαθητών και στην έμπρακτη εφαρμογή γνώσεων και δεξιοτήτων.

- **Αποδέσμευση από την αμιγώς εξεταστική διάσταση του σχολείου.** Είναι σαφές πως η κυριαρχία των εξετάσεων στη μαθητική ζωή καθιστά επί της ουσίας ανέφικτη την όποια διάθεση αναδιαμόρφωσης του εκπαιδευτικού συστήματος, εφόσον οι μαθητές συνεχίζουν να κρίνονται με βάση τις αποδόσεις τους στην απομνημόνευση έτοιμου υλικού. Θα πρέπει, επομένως, η αξιολόγηση των μαθητών να προσανατολιστεί στη διερεύνηση των νέων ζητούμενων δεξιοτήτων.

- **Ανταπόκριση του σχολείου στην πολυπολιτισμική διάσταση του σύγχρονου κόσμου.** Καίριος ρόλος του σχολείου θα πρέπει να είναι η κατάλληλη προεργασία, ώστε οι νέοι πολίτες να είναι δεκτικοί απέναντι στις αλλαγές που φέρνει η ευρωπαϊκή πορεία της χώρας. Η διαρκής επικοινωνία μεταξύ των λαών δεν επιτρέπει εθνικιστικές αγκυλώσεις ούτε απορριπτική διάθεση απέναντι στη διαφορετικότητα. Ο σύγχρονος κόσμος είναι πλέον ανοιχτός στη συνύπαρξη και την αδιάκοπη συνεργασία μεταξύ κρατών, και άρα εθνοτήτων, στοιχείο που καθιστά αναποτελεσματική και ιδιαίτερα περιοριστική την έμμονη προσήλωση στο εθνικό και στο τοπικιστικό. Οι νέοι καλούνται σαφώς να γνωρίσουν την ξεχωριστή αξία του δικού τους πολιτισμού, μα καλούνται συνάμα και να εκτιμήσουν τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες των άλλων λαών. Ζητούμενο, άρα, είναι να δοθεί έμφαση σε πανανθρώπινες έννοιες, όπως είναι ο ανθρωπισμός, ο αλληλοσεβασμός, τα ανθρώπινα δικαιώματα, αλλά και η αξία της ανεμπόδιστης πνευματικής ή όποιας άλλης επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων λαών και εθνοτήτων.